

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 4. No. 14. 1939

TİMURLENK BAYTAR MI İDİ?

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Konya müzesi kütüphanesinde 2838 numaralı yazma bir baytar-namenin 45, 46, 47 nci varaklarında Türk tarihinde Osmanlı türkle-rine keder verici vukuat ile meşhur olan Timurlengin baytar olduğunun yazılı olduğunu mezkûr müze müdürü sayın Yusuf Akyurt bildirmiş ve mezkûr varakların 6 sahifeden mürekkep resimlerini de göndermek lütfünde bulunmuşdur

Mezkûr sahifeleri okuduk. Çok açık ve güzel bir türkçe ile eser Kenan efendi tarafından yazılmışdır [1]. Muhakkak ki toplama bir eser olacaktır. Yazılış tarihi malûm değildir. Eb'adı 12×18,5 dur. İnce kâğıdı samani aherlidir. Eser harekeli ve usulüne muvafık güzel bir nesih ile yazılmışdır.

Timurlengin baytar olduğunu ortaya koyan bahis :

Varak 45 a, 45 b, 46 a, 46 b, 47 a, 47 b de bu suretle beyan edilmiştir :

(... İlimi baytaride Timurlenk Şeyhülmeşayih menzilesindedir. Hattâ padişahı Buharaya intisabı ve ol hanedapa münasebeti ve Mir-ahurinin Timur gibi bir kaç yüz hademe ve bendesi olup bendesinin edna bir tökeri olmak hîzi imkândan dür ve mehcür iken şayestei niami celilei rahmaniyye rahim ve gafur olmakla bazı makbul atlara illet arız oldukda etraftan daim taharri ve talep ve baytarı hüner-

[1] Varak 80 a da bu baytarnamei lâtifinin cami' ve müellifi, camişerif sahi-bi Sultan Ahmed bin Mehmed bin Murad... Hattati Kenan efendinin hattı destile olan nüshadan, (Elhac Mehmed bin elhac Aliyyibnilhac Mehmedül Belgradî namın-da güzel nesih yazan bir zat tarafından 1258 (1842) de İstanbulda Süleymaniye camii yakınında bir yerde istinsah etmiştir. Birinci sahife başı tezhiblidir. Kenan efendi eserinin gayet muteber ve memduh bir kitab olduğu, ona tazim ve ihtiram edip gafflet olunmıya diye medholunmaktadır.

KANUNİ SÜLEYMAN'A İLKBAHARDA İLÂÇ YAPILMASI

Dr. A SÜHEYL ÜNVER

Topkapı sarayında hazine kütüphanesi arşivinde 10063 numarada kayıtlı bir vesika (Fig. 1) tetkik edilmiştir. Bunun fişinde şu kısa malûmat vardır :

— Kanuniye bir tabibin ilkbaharda ilâç yapacağını bildirmesi. Bu arızayı gösteren vesika kalın, beyaz aherli kâğıdın son dördte birine talikimsi bir yazı ile ve kısmen noktasız olarak yazılmıştır. Vesikanın farsca metni budur :

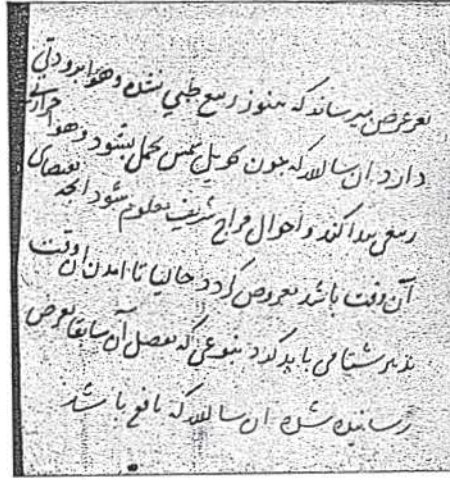
(بعض مرض می‌رساند که هنوز ربیع طی نشده و هوا برودتی دارد و ان شاء الله که چون تحویل شمس بحمل بشود و هوا حرارتی ربیعی پیدا کند و احوال مزاج شریف معلوم شود. آنچه مقتضای آن وقت باشد معروض کرد و حالیا تا آمدن آن وقت تدبیر شتایی باید کرد. و بنوعی که تفصیل آن سابقا به مرض رسانیده شده ان شاء الله که نافع باشد)

Bu metin Maarif Vekilliği kütüphaneler genel direktörü merhum bay Hasan Fehmi Turgal tarafından dilimize şu suretle çevrilmiştir :

— (İzzü ihtiramla maruzdur ki : henüz tıbban rebi' itlakına şayan olan rebii tıbbî gelmemiştir. Havalar soğuktur. İnşallah güneş hamel bürcüne intikal eder, hava rebii hararetini izhar eyler ve mizacı şerifleri ahvali de malûm olur. O zaman vaktin icabına göre (yeni) tedbiri arz olunur. Şimdilik o vakit gelinceye kadar evvelce arzedilmiş olan kış tedbiri görülmek iktiza eder. İnşallah nafi' ve müessir olur.)

Bu arizenin Kanuniye aid olduğuna vesikada ve ona benzer diğer bir vesikada kayıt yoktur. Tarihini de bulamıyoruz. Yazan da belli değildir. Belki buna benzer vesikaların bir arada bulunmasın-

dan Kanunî devrine izafe olunmuştur. Kanunî (1520 - 1566) seneleri arasında hükümdarlık etmiştir. 1544 de Mehmed Çelebi hekimbaşı olur [1] ve 1562 de ölür. Hükümdarın tedavisi ile hekimbaşı ve maiyetindeki hassa hekimleri de alâkadar olmakla beraber usulen böyle bir arzı ancak hekimbaşı yapabilir. Hitabın burada hükümdara aid olduğu da düşünülebilir, lisanın sadeliği ve fazla elkabın olmaması şayanı dikkattir. Bu arizeyi hassa hekimlerinden birisi de mütaleai tıbbiyesi olarak hekimbaşıya yazmış da olabilir. İşte tarih ve imzanın

(Fig - 1)

mevcud olmaması böyle zanlara kuvvet verdimektedir. Davet olunan diğer bir müşavir hekim de mutaleasını farsca yazmış olabilir.

Vesikanın farsca yazılmış olması sebebini Mehmed efendinin kim ve nereli olduğunu bilmediğimizden izah olunamayacaktır.

[1] Sicilli Osmanide hekimbaşılar faslında (cild 4, s 721) 1507 ve 1514 de Tibrizî Mehmed Çelebi namında ve Ahî Çelebi diye meşhur ve üç defa hekimbaşı olan Ahî Çelebi'den de bahsedev. Fakat Ahî Çelebi 1523 de Mısırdı vefat ederek İmamı Şafii camiine defnedilmişdir. Bu Mehmed efendi başkadır. Teracümü ahval kitablarında fazla malûmata tesadüf edilmemişdir.

Bu sıhhi raporda bazı tıbbi mütalealar haizi ehemmiyettir. Tıbben rebi' itlakına seza rebii tıbbi eski tababetde mevcut bir tarihtir. Yeni takvimlerde rebii tıbbi kaydı yokdur. Fakat bu baharda havaların tam ve sabit bir suretde ısınmağa başlamasına işarettir. Netekim bunu güneşin hamel burcuna intikalinde buluyorlar ve hava rebi' hararetini o zaman kazanıyor.

Hükümdara kış ayları için lâzım gelen tedbirler de bildirilmiş bulunmaktadırlar. Esasen tedavisiz kalmamaktadırlar. Bu tedavinin de baharı tıbbideki tedaviye kadar nafi' olacağı da işaret edilmiştir.

LA PREPARATION DES DROGUES POUR SULEYMAN LE MAGNIFIQUE AU PRINTEMPS

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Un document (fig. 1) se trouvant au numéro 10063 dans les archives de la bibliothèque du trésor au palais de Top Kapou fut étudié. Voici ce que contient sa fiche :

Ce document qui fait savoir à Suleyman le Magnifique les raisons pour préparer les médicaments au printemps est écrit sur du gros papier glacé blanc, avec une écriture ressemblant au Talik et en partie sans ponctuation.

Ce texte fut traduit en turc par le regretté Directeur général des Bibliothèques du Ministère de l'Instruction Publique, Hassan Fehmi Turgal, comme suit :

On présente avec respect et hommage que : le printemps médical qui puisse être considéré médicalement comme printemps n'est pas encore arrivé. Les temps sont froids. Lorsque le soleil atteindra le Bélier du Zodiaque, le temps aura sa chaleur printannière et l'état de santé sera plus précise, on prescrira une nouvelle médication selon le besoin. On doit pour le moment continuer les trai-

tements prescrits pendant l'hiver. Que Dieu fasse qu'ils soient profitants).

Il n'existe aucune inscription dans ce document prouvant qu'il appartient à Suleyman le magnifique. La date n'est pas connue. L'auteur est également inconnu. Il est peut-être classé comme appartenant à la période de Suleyman le Magnifique parcequ'il se trouve parmi d'autres documents appartenant à cette date. Suleyman le Magnifique reignat entre les années 1520-1566.

Mehmed Tchelebi [1] fut nommé médecin en chef (archiatre) en 1544 et mourut en 1562. Le médecin en chef s'occupe de la santé du souverain ainsi que ses aides mais une déclaration pareille ne peut-être faite que par le médecin en chef. On peut également penser que cette déclaration est directement présentée au Sultan. La simplicité du langage est intéressante. Ceci fut peut-être écrit par un médecin consultant du palais au médecin en chef. Le fait qu'il n'existe aucune date et signature reforce ce doute.

Nous ne pouvons expliquer pourquoi ce document est écrit en persan? Car nous ne connaissons pas Mehmed efendi ni son pays natal.

Ce rapport de santé contient quelques études médicales intéressantes. Le printemps médical est une date employée dans l'ancienne médecine. Les nouveaux et les anciens calendriers ne possèdent pas d'inscription sur le printemps médical. Mais ceci prouve qu'à cette date le temps se réchauffe tout à fait, ce qui est expliqué par le passage du soleil au Bélier du Zodiaque. C'est alors que le temps gagne sa chaleur de printemps médical.

Le souverain connaît les traitements nécessaires pour les mois d'hiver. Il ne reste pas sans soins. Il est également signalé que ce traitement est aussi efficace que le traitement du printemps médical.

[1] Le chapitre des médecins en chef dans les archives ottomanes (sidjili Osmani) (vol 4, page 721) 1514 et 1507 cite Ahi Tchelebi qui fut trois fois médecin en chef et dont le vrai nom est Mehmet Tchelebi de Tebriz. Mais Ahi Tchelebi mourut en Egypte en 1523 et fut enterré à la Mosquée de Imam Chafii. Ce Mehmet efendi est un autre. Les livres de biographie ne contiennent pas d'autres renseignements à ce sujet.